

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 1, 2015

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 351.86

О. Ф. Сальнікова,

к. т. н., с. н. с., начальник науково-дослідної лабораторії

Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України, м. Київ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

O. F. Salnikova,

candidate of engineering sciences, senior researcher, chief of research laboratory of the

Central research institute of armament and military technique of Armed Forces of Ukraine, Kyiv

MODERN TRENDS OF PROGRESS OF MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

У статті автор досліджує сучасні тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу України, що є актуальним та нагальним питанням сьогодення. Актуальність його полягає ще і в тому, що рівень технічної оснащеності істотним чином впливає на окремі важливі напрями військової реформи, що наразі проходить у Збройних Силах України. Зокрема, спостерігається залежність перспективної структури і кількісних показників Збройних Сил, передусім, від якісних показників озброєння і військової техніки. Крім того, впровадження нового озброєння є чинником активного пошуку нових форм і способів їх застосування. Неврахування важливості цього аспекту, а також об'єктивні економічні чинники не дали можливості на початкових етапах військового будівництва приділити належну увагу розвитку національного оборонно-промислового комплексу, щодо забезпечення потреб Збройних Сил України в озброєнні та військовій техніці, що згодом виявило недоліки у силевій структурі при відбитті агресії з боку сусідньої держави.

In the article an author investigates modern progress of military-industrial complex of Ukraine that is the pressing and urgent question of present time trends. Actuality of it consists yet and in that the level of technical equipped influences substantial character on separate directions of military reform that now passes in Armed Forces of Ukraine are important. In particular, there is dependence of perspective structure and quantitative indexes of Armed Forces, foremost, from the quality indexes of armament and military technique. In addition, introduction of new armament is the factor of active search of new forms and methods of their application. Unaccount of importance of this aspect, and also objective economic factors did not give an opportunity on the initial stages of military building to spare the proper attention of development of national military-industrial complex, in relation to providing of necessities of Armed Forces of Ukraine in an armament and military technique, that afterwards found out defects in a power structure at removing of aggression from the side of the nearby state.

Ключові слова: національна безпека, національні інтереси, оборонно-промисловий комплекс, реформи оборонної промисловості, обороноздатність.

Keywords: national security, national interests, military-industrial complex, reforms of defensive industry, defensive capacity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями.

Реалії сьогодення вказують на те, що практика орієнтації Збройних Сил України (ЗС України) лише на участь у локальних конфліктах чи миротворчих операціях виявила недоліки у силевій структурі при відбитті агресії з боку сусідньої держави. Реформуючи ЗС України необхідно переорієнтуватись на завдання надійної територіальної оборони держави, що передбачає необхідність створення/відновлення відповідної матеріально-технічної бази та кадрового резерву, збільшення в рази видатків на оборону, впровадження політики, спрямованої на згуртування і єдність нації, патріотичне виховання суспільства, здатного боронити свою країну. Важливим гарантом воєнної безпеки України є її ЗС. В умовах сучасного науково-технічного прогресу, завдяки якому у військовій сфері впроваджуються принципово нові види озброєння та військової техніки (ОВТ), забезпечення ОВТ ЗС України є актуальним питанням. Актуальність його полягає ще і в тому, що рівень технічної оснащеності істотним чином впливає на окремі важливі напрями військової реформи, що наразі проходить у Збройних Силах України. Зокрема, спостерігається залежність перспективної структури і кількісних показників збройних сил, передусім, від якісних показників озброєння і військової техніки. Крім того, впровадження нового озброєння є чинником активного пошуку нових форм і способів їх застосування. Неврахування важливості цього аспекту, а також об'єктивні економічні чинники не дали можливості на початкових етапах військового будівництва приділити належну увагу розвитку національного оборонно-промислового комплексу, щодо забезпечення потреб ЗС України в ОВТ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Загальними тенденціями розвитку озброєння та військової техніки займаються наступні провідні вчені Чепков І.Б., Нор П.І., проблеми воєнно-технічної політики та шляхи їх вирішення досліджують В.В., Смірнов В.А., Ленський Л.М., Борохостов І.В., Томчук В.В., Рябець О.М., Бегма В.М., Соболев А.А., основи державного управління забезпечення обороноздатності України розкрили у своїх дослідженнях Богданович В.Ю., Єжєв М.Ф., Свіда І.Ю [2,4,6,8].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У даній статті автор ставить за ціль провести аналіз сучасних тенденцій розвитку оборонно-промислового комплексу України з метою підвищення ефективності державного управління у даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Становлення та ствердження України як незалежної держави пов'язане, насамперед, із забезпеченням її власної національної безпеки. Національна безпека України в сучасних умовах не може розглядатися окремо від розвитку міжнародних процесів на європейському континенті та у світі, а загальні риси геополітичної ситуації навколо її кордонів багато в чому визначають напрямки і завдання зовнішньої політики [1]. Виклики безпеки, що виходять як з її внутрішнього середовища, так і з зовнішнього-політичного оточення, потребують розробки та реалізації певної державної політики в сфері безпеки, особливо в тій її частині, яка забезпечує захищеність суспільства і держави від воєнних загроз. Характер воєнних загроз залежить від геополітичного устрою світу. В умовах що склалися найбільш реальним і відповідним довгостроковим інтересам міжнародного співтовариства представляється установа багатополарного світу, що об'єктивно складається, з такими центрами сили впливу, як США, Західна Європа, Росія, Китай, Японія та інші країни [2].

Соціально-економічні й суспільно-політичні зміни, що відбулися у світі в другій половині 20-го століття, їх складний та динамічний характер, а також супутній їм науково-технічний прогрес призвели до кардинальних змін безпекового середовища та відповідно до змін у поглядах на засади і принципи ведення війн [7].

Крім міжнародних інструментів, важливим гарантом воєнної безпеки України є її Збройні Сили. Реформування Збройних Сил України відповідно до нових завдань щодо захисту не тільки суверенітету країни, а й підтримки міжнародного миру, складають один з основних напрямків української політики в сфері воєнної безпеки.

Національні інтереси є одним з найбільш складних соціально-політичних та інтелектуальних феноменів, що характеризують суверенну державу. Ієрархізація інтересів, суттєві акценти в них, значною мірою змінюються у відповідності до загальних тенденцій розвитку глобальних і регіональних відносин, до змін в міжнародному становищі держави [3].

Нейтралізація загроз національним інтересам України вимагає здійснення комплексу заходів по зміцненню безпеки і обороноздатності держави. Формування зваженої політики національної безпеки і механізмів її реалізації неможливе без наукового аналізу процесів, які відбуваються в різних сферах громадського життя, і передусім, у військовій сфері.

Стаття 37 Стратегічної концепції НАТО свідчить, що Україна займає особливе місце в обстановці безпеки в Євроатлантичному регіоні і є важливим і цінним партнером у справі захисту стабільності і загальних демократичних цінностей. Сьогоднішня обстановка у світі залишається дуже складною і динамічною, і має тенденцію до посилення, у тому числі, військово-політичної нестабільності, яка накладає свій відбиток і на військово-політичну сферу України. Що стосується України, то її Збройні Сили знаходяться в стані постійного реформування. До проведення антитерористичної операції головний критерій, що закладався в реформування збройних сил - їх чисельність. Скорочення чисельності ЗСУ не заповнювалося якістю ОВТ, що поза сумнівом відбулося на бойовому потенціалі армії.

Як відомо, в січні 1994 року Україна, Росія і США підписали трибійний договір про без'ядерний статус України, згідно з яким США і РФ гарантують безпеку України. Пізніше 5 грудня 1994 року у Будапешті ядерні держави надали Україні гарантії її територіальної цілісності в обмін на відмову від ядерної зброї, проте як показав досвід врегулювання АТО гарантії були порушені.

Основні принципи військової політики України, завдання, шляхи і механізми їх вирішення визначаються на основі національних інтересів України з урахуванням усієї сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на умови забезпечення національної оборони. Для формування концептуальних основ воєнної політики визначальним є геостратегічний чинник. Останнім часом усе більшого значення набуває воєнно-технічний аспект воєнної політики. Впровадження у військову справу новітніх технологій створює передумови досягнення певної мети без обов'язкового оволодіння територією супротивника, оскільки з'явилися технічні можливості нанесення супротивникові критичних втрат в економічному, бойовому, морально-психологічному аспектах, які позбавляють його здібності до організованого і активного опору.

В умовах сучасного науково-технічного прогресу, завдяки якому у військовій сфері впроваджуються принципово нові види озброєння і військової техніки, вказаний аспект потребує особливої уваги. Актуальність його полягає ще і в тому, що рівень технічної оснащеності істотним чином впливає на окремі важливі напрями військової реформи. Зокрема, спостерігається залежність перспективної структури і кількісних показників збройних сил, передусім, від якісних показників озброєння і військової техніки. Крім того, впровадження нового озброєння є чинником активного пошуку нових форм і способів їх застосування. Невраховання важливості цього аспекту, а також об'єктивні економічні чинники на початкових етапах військового будівництва приділити належну увагу цьому напрямку розвитку Збройних Сил України [4].

Шляхами вирішення проблеми, які реалізуються на даний час відповідно до доручення Президента України, є розробка (перероблення) Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України, Стратегічного оборонного бюлетеню України, Державної цільової оборонної програми розвитку ОВТ ЗС на 2012-2017 роки, Державної програми реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу. Остання забезпечить промислову та технологічну базу для серійного виготовлення перспективних зразків.

Актуальною проблемою сьогодення є створення в Україні цілісного оборонно-промислового комплексу, отже і всеохоплюючої централізованої системи державного управління галуззю. Саме неготовність держави (профільних органів державної влади) позбутися адміністрування оборонних підприємств і водночас неспроможність держави авантажити їх платоспроможним оборонним замовленням стали головними причинами гальмування перетворень в оборонній промисловості.

Головними напрямками запровадження реформ оборонної промисловості мають бути:

поступовий та виважений підхід до моделі державного управління оборонною промисловістю та військово-технічним співробітництвом (у т.ч. експортом озброєнь), за якої за державою залишаються функції формування та координації військово-технічної політики, програм розвитку озброєнь та оборонного замовлення, ліцензування та експортного контролю;

реструктуризація оборонної промисловості на засадах системного підходу:

1. Охоплення реструктуризацією не лише форм власності, але й фінансових і товарних ринків, менеджменту, кадрового потенціалу галузі та окремих підприємств;

2. Відповідність напрямів зосередження зусиль пріоритетам внутрішнього попиту на озброєння, тенденціям на внутрішньому та зовнішньому ринках і в українській економіці;

3. Диференціація організаційних форм, рішення про застосування яких мають прийматися з урахуванням специфіки конкретних сегментів і підприємств оборонної промисловості: стратегічних намірів; кон'юнктури і тенденцій на певних сегментах ринку; реальних технологічних, кадрових, фінансових можливостей самостійного розвитку; стану та перспектив внутрішньої і зовнішньої кооперації; інвестиційних перспектив; утворення інтегрованих структур (вертикально-інтегрованих, проектно-орієнтованих) не повинне бути принципом реструктуризації усієї оборонної промисловості;

запровадження державою стабільних правил, ефективних стимулів оборонно-промислової діяльності, а також безпосередньої державної підтримки науково-технологічного розвитку і зменшення диспропорцій на ринку кваліфікованої робочої сили;

створення правових та організаційних умов для запровадження ефективних систем військово-технічного співробітництва (офсетних, ліцензійних, коопераційних), що надають можливість здійснювати як технічну модернізацію ЗС, так і зміцнення оборонно-промислової бази [5].

У світі відбуваються швидкі трансформаційні процеси у воєнній справі, теми яких визначаються результатами науково-технологічного розвитку, потребами, що зумовлюються гострою безпековою ситуацією, ресурсними можливостями конкретних держав.

Ефективність модернізації збройних сил випробовується практикою і залежить від обґрунтованості змін і врахування специфіки ситуації в районах їх застосування.

Вчені Чепков І.Б. та Нор П.І. визначили 11 тенденцій розвитку озброєння та військової техніки, що є основними та стосуються всього ОВТ ЗС на світовому рівні та зазначають, що кожна держава, виходячи зі своїх воєнно-політичних цілей, економічного становища, стану збройних сил, їхнього оснащення та інших факторів, визначає пріоритетні напрямки розвитку ОВТ власних ЗС [6].

Напрями розвитку збройних сил, їх потенціал і ступінь відповідності потребам у забезпеченні безпеки багато в чому визначаються прогресом у розвитку озброєнь і військової техніки (ОВТ). Головними сучасними тенденціями цього розвитку є наступні:

зростання могутності та ефективності ударних систем і засобів, підвищення дальності дії і точності засобів ураження;

поширення та поглиблення автоматизації засобів збройної боротьби, створення автономних, дистанційно керованих, роботизованих систем, застосування яких сприяє підвищенню ефективності зброї і зменшенню людських втрат;

підвищення ролі інтегрованих систем ведення збройної боротьби (управління, розвідки, електронної протидії, наведення, ураження), в т.ч. з використанням новітніх технологій і повітряно-космічних засобів;

поява зброї на основі нових фізичних принципів, нанотехнологій;

підвищення вимог до сумісності, стандартизації та уніфікації ОВТ [5].

Технологічне лідерство в галузі озброєнь перетворюється на важливий чинник як геополітичного домінування, так і воєнного стримування. З огляду на це, розвиток оборонної промисловості та військово-технічного співробітництва має бути одним із головних напрямів не лише оборонної, але й економічної та інноваційної політики держави. До головних сучасних тенденцій в цій сфері належат [5]:

зміна кон'юнктури ринку озброєнь у напрямі підвищення їх технологічності та якості (з відповідними змінами структури бюджетних витрат у державах) постачальниках та отримувачах);

переорієнтація стратегій провідних компаній з розробки та виробництва базових платформ до розвитку функціональних сегментів виробництва ОВТ;

зростання насиченості ринків традиційних видів військової продукції через намагання розвинутих країн позбутися старих озброєнь у передбаченні технологічного стрибка та переходу до озброєнь нових поколінь;

одночасне підвищення попиту з боку країн, що розвиваються, та перехідних країн на модернізацію існуючих озброєнь замість закупівлі нових;

зростання ролі додаткових стимулів для країн-отримувачів в укладенні контрактів на придбання озброєнь у західних країн (компенсаційних умов, прав на ліцензійні виробництва, допомоги в розгортанні сервісної інфраструктури тощо);

поглиблення транснаціоналізації оборонної промисловості та міжнародного військово-технічного співробітництва:

- підвищення концентрації оборонних виробників як у національному, так і в міжнародному масштабах;

- спеціалізація дочірніх підприємств під час реструктуризації крупних материнських компаній;

- кластеризація оборонної промисловості, урізноманітнення горизонтальних зв'язків і стандартизація вимог до продукції;

зміна пріоритетів (і певною мірою - суті) науково-технологічного розвитку і акцентом на ширше використання у військових цілях досягнень науки та технологій; здійснення цілеспрямованої і довгострокової підтримки фундаментальних і прикладних досліджень, розвитку дослідницьких технологій створення та супроводу нових військових спроможностей; перетворення технологій на самостійний, високоліквідний продукт у рамках циклу виробництва та розвитку озброєнь; підвищення оперативності і продуктивності глобального наукового обміну завдяки впровадженню новітніх інформаційних технологій і транснаціональних науково-технологічних мереж;

поступова втрата оборонними сегментами промисловості провідної ролі як рушійної сили науково-технологічного розвитку через посилення ролі більш гнучких, високотехнологічних сегментів виробництва цивільної продукції і товарів подвійного використання;

підвищення ролі ринкової інфраструктури та цілеспрямованої державної підтримки оборонної промисловості з дотриманням принципів ринкової економіки;

зростання питомої ваги і значення недержавних суб'єктів в оборонній промисловості, продовження приватизації державних структур, підвищення ролі та постійне вдосконалення форм державно-приватного партнерства;

ускладнення проблем державного управління та контролю над оборонно-промисловою сферою через протиріччя між часовими і змістовними параметрами процесів розробки державної політики та більш швидкими й насиченими реальними процесами розробки, виробництва і продажу озброєнь; вибір тієї чи іншої моделі впливу держави на оборонну промисловість (через політичні, регуляторні важелі чи методи адміністративного втручання) значною мірою відбивається на кількісних і якісних параметрах науково-технологічного зростання, позиціях країн на міжнародних ринках озброєнь і в системі міжнародного розподілу праці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Комплексність і значна складність проблем у секторі безпеки і оборони, суб'єктом якого є оборонно-промисловий комплекс України, вимагають запровадження ефективної системи управління, координації і контролю. Об'єктами впливу цієї системи є процеси: по-перше, розбудови та розвитку системи оборони, по-друге, застосування цієї системи та її повсякденної життєдіяльності, - що відрізняються як за суттю, так і за змістом. Ці відмінності, як показує досвід не завжди враховуються під час розробки нормативно-правової бази та прийняття організаційних рішень. У статті, щодо надання пропозицій по удосконаленню системи керівних документів відносно організації державного управління оборонно-промисловим комплексом України автор продовжує дослідження з даної проблематики.

Отже, сьогодні, у першу чергу, Україна має зосередити зусилля на перетворенні Збройних Сил України на важливий складник європейської та глобальної безпеки. Головним напрямом зусиль має стати адаптація продукції національного оборонно-промислового комплексу до стандартів НАТО. Питання удосконалення державного управління національним оборонно-промисловим комплексом є нагальною потребою з огляду на необхідність підвищення ефективності його діяльності в контексті інтеграції України у європейський безпековий простір.

Література:

1. Воєнна безпека України на межі тисячоліть. – К.: Стило, 2002. – 394 с.
2. Богданович В.Ю., Єжєєв М.Ф., Свіда І.Ю. Основи державного управління забезпеченням обороноздатності України: теорія і практика. – Львів: «Тріада плюс», 2008. – 300 с.
3. Дергачов О.П. Партнерський потенціал України: становлення і реалізація. – К., 2009. – 496 с.
4. Богданович В.Ю. Теоретические основы анализа проблем национальной безопасности государства в военной сфере: Монография. – К.: Основа, 2006. – 296.
5. Оборонна політика: потреба реформ Збройних Сил України. Збірник матеріалів за результатами публічних консультацій / За заг. ред. проф. Богатирьової Р.В. – К.: Заповіт, 2011, 148 с.
6. Чепков І.Б., Нор П.І. Загальні тенденції розвитку озброєння та військової техніки // Озброєння та військова техніка. – 2014. – № 1. – С. 4 – 13.
7. Антонов А., Бзот В., Жилин С. Ворог як система: еволюція збройного протистояння в сучасній війні // Defence express. – 2014. – № 10. – С. 36 – 43.
8. Соболев А.А. Особливості формування воєнно-політичної стратегії України в контексті трансформації європейської архітектури безпеки: аналіт. доп. – К.: НІСД, 2012. – 88 с.

References:

1. "Military security of Ukraine on verge of millenniums" (2002), *Stylos*, Kyiv, pp. 394.
2. Bogdanovich, V.U. Ezheev, M.F. Svyda, I.U. (2008), "Bases state government providing of defensive capacity of Ukraine: theory and practice", *Triada of plus*, Lviv, pp. 300.
3. Dergachov, O.P. (2009), "Partner potential of Ukraine: becoming and realization", Kyiv, pp. 496.
4. Bogdanovich, V.U. (2006), "Theoretical bases of analysis of problems of national security of the state in military sphere: Monograph", *Osnova*, Kyiv, pp. 296.
5. Bogatyriova, R.V. (2011), "Defensive policy: necessity of reforms of Armed Forces of Ukraine", *Zapovit*, Kyiv, pp. 148.
6. Chepkov, I.B. Nor, P.I. (2014), "General progress of armament and military technique", *Ozbroennia ta viyskova tehnika*, Kyiv, vol. 1, pp. 4 - 13.
7. Antonov, A. Bzot, V. Zhulin, E. (2014), "Enemy as system: evolution of the armed opposing in modern war", *Defence express*, Kyiv, vol. 10, pp. 36 – 43.
8. Sobolev, A.A. (2012), "Features of forming of military-political strategy of Ukraine in the context of transformation of European architecture of security", *NISD*, Kyiv, pp. 88.

Стаття надійшла до редакції 31.12.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"